

Största delen av skuld- och äktenskapsförbindelserna ingicks i det sekundära kontaktfältet. Enligt Piilahti följde detta fält inte de administrativa gränserna. Inom själva Valkeala socken gick en skiljelinje mellan det södra Stor-Valkeala och det norra Lill-Valkeala; invånarna i respektive område hade mycket lite kontakt med invånarna i det andra området. Stor-Valkealas invånare hade däremot täta kontakter med grannsocknarna Itis och Elimä. Storfamiljsmodellen inverkade enligt Piilahti kraftigt även i detta avseende: storfamiljen gynnade gårdens bestånd inom släkten, något som i sin tur gynnade de etablerade kontakternas varaktighet.

Den här indelningen gällde dock endast bland ekonomiskt och socialt ungefär likvärdiga bönder. Ståndspersonerna däremot knöt kontakter först och främst med personer som var socialt jämbördiga, och avstånden kunde vara mycket långa. De mest välbärgade jordbrukarna kunde ha betydande och varaktiga kontakter till städernas borgerskap.

För en recensent är det en verklig utmaning att försöka sammanfatta det väsentliga i denna överväldigande, detaljerade och faktaspäckade avhandling. Piilahtis arbete kan jämföras med en socialhistorisk obduktion. Verket är dock inte så mycket en komparativ studie som grundforskning i mammutklassen om situationen i en enskild, särdeles intressant socken. Den som liksom Kari-Matti Piilahti har fattat tycke för Valkeala socken och Kymmenedalen kan efter att ha läst denna avhandling invänta Piilahtis del av Kymmenedalens historia som behandlar tidigmodern tid och utkommer inom snar framtid. Själv har Piilahti dock i sin forskning för tillfället lämnat Kymmenedalen för andra historiska trakter.

Juba-Matti Granqvist

Pernilla Rasmussen, *Skräddaren, sömmerskan och modet: arbetsmetoder och arbetsdelning i tillverknigen av kvinnlig dräkt 1770–1830*, Nordiska museets handlingar 136 (Stockholm: Nordiska museets förlag, 2010). 311 s.

Skräddaren, sömmerskan och modet är slutresultatet av åtta års forskarutbildning vid Nordiska museets forskarskola av Pernilla Rasmussen, intendent vid Textilmuseet i Borås. Decennierna runt sekelskiftet 1800 präglades av stora omställningar i samhället, när den gamla världen med aristokratin tog slut och borgerligheten tog över. En mer polariserad syn på könen växte fram, och även modedräkten förändrades märkbart. Rasmussen har i sin avhandling undersökt hur arbetsdelning och tillverknings teknik för den kvinnliga modedräkten påverkades under den här perioden i Sverige. Enligt skråordningen tillverkade manliga skräddare kläder till både män och kvinnor under 1700-talet vilket förändrades under 1800-talet när sömmerskor i stor utsträckning sydde kläder till kvinnor. Boken visar hur och varför denna genusarbetsdelning ägde rum.

Doktorsavhandlingen är i hög grad föremålsbaserad och kombinerar textiltvetenskapliga och kulturhistoriska synsätt. Det föremålsbaserade perspektivet inom dräkthistoriska studier har varit underrepresenterad i den akademiska världen, och framför allt gäller det studier av svenska förhållanden. Förvisso har forskningen om kläder och mode haft ett enormt uppsving under de senaste 15 åren, men har oftast följts av kommentarer om alltför teoretiska förhållningssätt. Den ena forskningsinriktningen bör inte utesluta den andra. Rasmussens avhandling förenar teori och empiri och tillhör tillsammans med en grupp avhandlingar i textiltvetenskap vid Uppsala Universitet en förhoppningsvis framväxande forskningsinriktning (se till exempel Cecilia Aneer *Skrädderi för kungligt bruk*, 2009, och Lena Dahrén *Med kant av guld och silver*, 2010).

Skräddaren, sömmerskan och modet består av sex kapitel inklusive en sammanfattande diskussion, en engelsk sammanfattning, två bilagor (en om grundstygn och en med mönsterritningar), ett extensivt nätverk samt käll- och litteraturförteckning. Nordiska museets förlag har valt att publicera Pernilla Rasmussens avhandling rätt av, med allt vad det innebär. Första kapitlet, inledningen, består därför av doktorandens tillvägagångssätt: syfte och frågeställningar, teori och analysmetoder, material och arbetssätt, samt källkritik. Det här kapitlet är som förväntat tungläsligt, och ingenting man läser innan sängdags. Hursomhelst imponeras man av Rasmussens gedigna bakgrundsforskning om köns arbetsdelning, där även en studie om mejeriyrkets förändringar ingår. Man börjar förstå varför det tog åtta år att fullborda denna avhandling. Rasmussen har verkligen bearbetat alla tänkbara källor, otryckta såväl som tryckta, så käll- och litteraturförteckningen är sannerligen bred. Ett namn som måhända saknas är historikern Giorgio Riello, som har studerat relationen mellan konsumtion och materiell kultur i 1700-talets England.

Det andra kapitlet ger läsaren en bakgrund till det svenska samhället under tiden 1770–1830. Sverige var fortfarande inte så mycket urbaniserat under den aktuella perioden. Landet var glesbefolkat och beläget i Europas periferi. Tillgångarna till modet och dess konsumtion måste därför ha varierat enormt och förmodligen existerade olika slags moden samtidigt. Kapitlet behandlar också begreppet mode och hur tidens människor förhöll sig till modet. Vad menas egentligen med mode och hur skiljer det sig från dräkt? Det här är en intressant diskussion, vilken ofta väcker starka åsikter. Ordet mode frambringar fortfarande negativa värderingar och misstänksamhet. Det talas mycket hellre om dräktskick, högre ståndsklädsel eller andra omformuleringar.

Tredje kapitlet handlar om skräddare, sömmerskor och deras kunder. Det är viktigt

att komma ihåg att kläder tillverkades av en utbildad, specialiserad arbetskraft och endast undantagsvis syddes plagg inom hushållet. Rasmussen presenterar även organisation och genusarbetsdelning inom beklädnadshantverket i England, Frankrike och Tyskland för att sedan jämföra med Sverige. Det är inte överraskande att Sverige textilt tekniskt och organisatoriskt uppvisar större likheter med det tyska området än med Frankrike och England. Det handlar inte bara om geografiska likheter utan även om olika kulturområden. Dessutom var England och Frankrike ledande mode-metropoler med väsentligt högre invånarantal och därmed desto fler modekonsumenter som de mer nordliga länderna omöjligt kunnat konkurrera med, eller ens följa. Skräddarna i Stockholm hade socialt blandade kundkretsar, medan man får förmoda att de utländska storstadsskräddarna hade mer specialiserad klientel.

Det mest fascinerande i detta kapitel är dock de personliga kommentarerna från tiden. Varje plagg var unikt och relationen mellan hantverkaren och kunden påverkade naturligtvis tillverkningsprocessen. Närstudien av Årstafruns, Märta Helena Reenstiernas, egna nyttosömnad och ändringar, hennes konsumtion och förhållande till skräddare och sömmerskor levandegör verkligen perioden och berättandet. Man blir förvånad över hur ofta plaggen inte passade och måste göras om. Tillverkningen var inte den bästa när allt kommer omkring, trots att Rasmussen påvisar att den svenska tillverkningen av kvinnliga plagg var mer avancerad än i övriga Europa. Det får en att onekligen undra över hur passformen var där.

Det fjärde kapitlet är förmodligen det mest intressanta i denna publikation, "Tillskärning i teori och praktik". Här redovisas periodens olika metoder för måtttagning och tillskärning. Man överraskas över att dagens outhärliga måttband med utmärkta måttenheter i tum eller centimeter inte kom till användning förrän i början av 1800-talet. Måttbandets historia

är bara en av många små detaljer som kommer fram i denna undersökning, liksom mönsterkonstruktionens utveckling. Rasmussen redogör att tillskärning under 1700-talet och det tidiga 1800-talet kunde ske enligt fem metoder, från att kopiera gamla plagg till det mer avancerade att skapa mönster efter kundens mått. Det visar sig att svenska (och tyska) skräddare använde samma metoder för tillskärningen av mans- och kvinnokläder efter mer avancerade konstruktionstekniker. Tillskärningsteorin var byggd på geometri, proportioner och skalberäkningar – långt tidigare utvecklade än i kontinentens damskrädderi.

Själva kärnan i avhandlingen är kapitel fem, "En värld av sömmar och stygn", som upptar ungefär en fjärdedel av publikationen. Här återfinns Rasmussens föremålsbaserade forskning. Ett praktiskt kunnande är en fördel för de teoretiska resonemangen i textil- och dräktvetenskaplig forskning och Rasmussen har både kunskap och erfarenhet. Bevarade kvinnoplagg främst från Kulturen i Lund, Textilmuseet i Borås och Nordiska museet i Stockholm, har studerats ingående för modeutvecklingen under åren 1770–1795, 1795–1805, 1805–1820 och 1820–1830. Material, tillskärning och sömnad har analyserats, ibland med förklarande snittritningar av sömnadstekniken. Snittritningarna kräver ibland lite extra uppmärksamhet, i och med att de inte helt överensstämmer med konfektionsindustrins snittritningar. Vissa av de historiska sömnadsteknikerna och konstruktionerna har fallit i glömska i dag, och därför har Rasmussen varit tvungen att utarbeta egna riktlinjer och terminologi. Detta har hon gjort utomordentligt bra. Även om läsaren inte till fullo förstår själva arbetsmomentet, så har Rasmussen förklarat dess betydelse så väl. Dessutom beskrivs och illustreras nio av grundstygnen i bilaga 1.

Antalet sömnadstekniker är förvånansvärt stort, de har hög teknisk nivå och är komplexa i användning. Det är just kartläggningen av skillnaderna mellan de geografiska tillverk-

ningsområdena i antalet sömnadstekniker och användning som är så fängslande i Rasmussens forskning. I Frankrikes och Englands större städer övergick tillverknigen av damernas modeplagg till sömmerskor redan under 1700-talet, medan i Sverige (och Tyskland) börjar sömmerskorna inte synas officiellt förrän runt sekelskiftet 1800. De kontinentala sömmerskorna präglades av enklare metoder för både tillskärning och sömnad medan skräddarna i den tyska sfären visade en stark utveckling inom båda områdena under 1700-talet. Och här har vi avhandlingens konklusion. Rasmussen menar att skillnaderna mellan de olika tillverkningstraditionerna i Europa gör att man inte entydigt kan tala om ett internationellt mode. Hon menar att skillnaderna ibland är så stora att man kan tala om olikheter i modeutvecklingen. Förvisso har tillskärning och sömnad stor betydelse för plaggets slutliga estetiska uttryck, men jag är inte övertygad om att de olika tillverknings teknikerna verkligen skapade olika sorters mode. Jag tror hellre att skillnaderna ytterligare förtydligar en konservativ och traditionell arbetsorganisation jämfört mot en mer urbaniserad och kommersiell marknad. Här i Norden "kopierades" modet med det kunnande som fanns till en mindre kundkrets. Det handlar förmodligen mer om tillgång och efterfrågan.

Mönsterritningar till elva av de undersökta kvinnoplagen återfinns i bilaga 2. Dessa är uppmätningar, och inte detaljerade mönsterritningar för reproduktioner såsom till exempel de funna i Janet Arnolds publikationer. Syftet med dessa ritningar är att illustrera de olika typerna av förekommande mönsterkonstruktioner. Det är inte bara intressant att se hur tillskärningen av livet förändras genom tidsperioden, utan mönsterritningarna visualiserar även dräktskicket och teknikernas förändring. Däremot finns det ingen hänvisning till var i boken man kan finna plaggen som har dessa mönsterritningar, respektive ingen notering i brödtexten om plaggets eventuella mönsterritning.

Det är förhållandevis få bilder till en mycket tät text: 87 illustrationer allt som allt, av vilka 27 är svart-vita och enbart 11 är helsidesbilder. Merparten är halv- eller fjärdedelsbilder. Illustrationer, och framför allt helsidesbilder i färg, är en tung utgift för en publikation och en hård selektion är ofta nödvändig. Bilderna som har använts är väl valda, och detaljbilderna är av hög kvalitet. Däremot är det beklagligt att det inte finns en bildlista, och inga som helst hänvisningar i brödtexten till bilderna. Det är ett mysterium varför inte fotografierna av föremålen, eller ens dess mönsterritningar ingår i själva texten trots att avhandlingen är just föremålsbaserad. I texten identifieras plaggen med dess museums inventarienummer, och om man vill se vad som beskrivs får man själv leta genom publikationen – om just det plagget har illustrerats överhuvudtaget. Det finns alltså inget direkt samband mellan text och illustration genom hela publikationen. Detta kan ha att göra med publikationsformen.

Det är synd att doktorsavhandlingen har publicerats i sin fulla avhandlingsform, men detta är praxis vid svenska universitet. I Sverige disputerar man på en färdig (oftast förlagsutgiven) bok, medan det är vanligare utomlands att bearbeta avhandlingen till ett mer tillgängligt material. Genom det teoretiska upplägget utesluter man potentiella läsare som inte är så vana vid att läsa en krävande text som en avhandling. Det är trots allt en enorm skillnad mellan en avhandling och en faktabaserad bok, i och med att målgrupperna är helt olika. Trots dessa invändningar är boken förhållandevis lättläst. Pernilla Rasmussens stil flyter fint över sidorna och hennes språk är okomplicerat och rättframt. Hon har dessutom det praktiska kunnandet och förmågan att beskriva vad hon ser på ett enkelt och förståeligt sätt.

Skräddaren, sömmerskan och modet berättar fascinerande historier, många tidigare ouppmärksammade, verkligen värda att upptäckas av många. Publikationen fyller flera kunskapsluckor såsom sömmerskornas plats i historien,

deras verksamhet och den kvinnliga mode-
dräktens tillverkningsteknik. Dessutom visar
avhandlingen det enorma potential som muse-
ernas material besitter och hur detta material
kan bidra till förståelsen av ett hantverks kopp-
ling till kulturella och samhälleliga förändring-
ar. Boken kommer att ge stor behållning inte
bara för modeintresserade utan även de som
är intresserade av sociala och ekonomiska för-
hållanden i det förindustriella samhället. Jag
hoppas att Pernilla Rasmussen fortsätter att
bringa i dagen andra förbisedda ämnesområ-
den inom modeforskningen. Föremål har så
mycket att berätta.

Helen Persson

Louise Sebro, *Mellem afrikaner og kreol: etnisk iden-
titet og social navigation i Dansk Vestindien 1730–
1770* (Lund: Historiska Institutionen, 2010).
234 s.

Handlen med mennesker over Atlanten gjorde
millioner af afrikanere til slaver i samfund,
som de ikke kendte. Det var en voldsom ople-
velse, som vendte op og ned på deres liv. Hvad
skete der i den proces med slavernes tilhørs-
forhold til hjemlandet, skabte de nye under-
vejs, og hvad skete der med de børn, der blev
født i Vestindien, hvilket tilhørsforhold havde
de? Det er spørgsmålene, som Louise Sebro
undersøger i sin afhandling, og som titlen
også afslører, sker det i en dobbeltsidet optik
af brud og kontinuitet.

Den overordnede ramme for undersøgelsen
er et mikrohistorisk fokus på enkelte navngiv-
ne individer. Vi hører således om Damma, der
blev født ved Beninbugten, og Anna, Johann og
Abraham, der sandsynligvis var søskende, og
alle blev født som slaver i Dansk Vestindien.
Sebros fokus på individer er velvalgt til den
type spørgsmål, hun stiller, og det detaljerede
kildematerialet fra de herrnhutiske missionæ-